

ИВАН ВАЗОВ

ЕПОПЕЯ НА ЗАБРАВЕНИТЕ

НАРОДНА МЛАДЕЖ

ИВАН ВАЗОВ
ЕПОПЕЯ НА ЗАБРАВЕНИТЕ

ЛЕВСКИ

Манастирът тесен за мойта душа е.
Кога човек дойде тук да се покае,
трябва да забрави греховния мир,
да бяга съблазни и да търси мир.
Мойта съвест инак днеска ми говори.
Това расо черно, що нося отгоре,
не ме помирява с тия небеса
и когато в храма дигна си гласа
химн да пея богу, да получа раят,
мисля, че той слуша тия, що ридаят
в тоя дол плачевни, живот нестърпим.
И мойта молитва се губи кат дим,
и господ сърдит си затуля ухото
на светата песен и херувикото[1].

Мисля, че вратата на небесний рай
на къде изглеждат никой ги не знай,
че не таз килия извожда нататък,
че из света шумен пътят е по-кратък,
че сълзите чисти, че вдовишкий плач,
че потът почтенний на простий орач,
че благата дума, че правото дело,
че светата правда, изказана смело,
че ръката братска, без гордост, без вик
подадена скришно на някой клетник,
са много по-мили на господа вишни
от всичките химни и тропари[2] лишни.

Мисля, че човекът, тук на тоя свят
има един ближен, има един брат,
от кои се с клетва монахът отказа,
че цел по-висока Бог ни тук показа,
че не с това расо и не с таз брада
мога да отмахна някоя беда
от оня, що страда; мисля, че канонът
мъчно ще направи да замлъкне стонът;
че ближний ми има нужда не в молитва,
а в съвет и помощ, когато залитва;
мисля ази още, че овчарят същ
с овцете живее, на пек и на дъжд,
и че мойте братя търпят иго страшно,
а аз нямям нищо, и че туй е гряшно,
и че ще е харно да оставя веч
таз ограда тиха, от света далеч,
и да кажа тайно две-три думи нови
на онез, що влачат тежките окови.
Рече и излезе.

Девет години той

скита се бездомен, без сън, без покой,
под вънкашност чужда и под име ново
и с сърце порасло и за кръст готово,
и носи съзнанье, крепост, светлина
на робите слепи в робската страна.
Думите му бяха и прости и кратки,
пълни с упованье и надежди сладки.
Говореше често за бунт, за борба,
кат за една ближна обща веселба,
часът на която беше неизвестен;
изпитваше кой е сърцат, сиреч честен,
участник да стане във подвига свят;
всяк един слушател беше му и брат.
В бъдещето тъмно той гледаше ясно.
Той любеше свойто отечество красно.
Той беше скиталец и кат дете прост
и като отшелник живееше в пост.
Горите, полята познати му бяха;
всичките пътеки кракът му видяха,
пустинята знайше неговия глас,
хижата го знайше и на всеки час
вратата й за него отворена беше.
Той се не боеше, под небето спеше,
ходеше замислен, сам-си без другар.
Тая заран млад е, довечера стар,
одеве търговец, сега просяк дрипав,
кога беше нужно — хром, и сляп, и клипав;
днес в селото глухо, утре в някой град
говореше тайно за ближний преврат,
за бунт, за свобода, за смъртта, за гробът,
и че време веч е да въстане робът;
че щастлив е оня, който дигне пръв
народното знаме и пролее кръв,
и че трябва твърдост, кураж, постоянство,
че страхът е подлост, гордостта — пиянство,
че равни сме всички в големия час —
той внасяше бодрост в народната свяст.

И всякоя възраст, класа, пол, занятье
зимаше участье в това предприятье;
богатий с парите, сюрмахът с трудът,
момите с иглата, учений с умът,
а той беден, гол, бос, лишен от имотът,
за да е полезен дал си бе животът!

Той беше безстрашлив. Той беше готов
сто пъти да умре на кръста Христов,
да гори, кат Хуса или кат Симона
за правдата свята да мре под триона.
Смъртта бе за него и приятел и брат,
зашил беше тайно в ръкава си яд,
на кръста му вярно оръжье висеше,

за да бъде страшен, кога нужда беше.
Той не знайше отдих, ни мир, нито сън,
обърнал се беше не дух, на огън.
Думата си цяла лейше в едно слово,
понявга чело си мръщеше сурово,
и там се четеше и укор и гняв,
и душа упорна, и железен нрав.

Той беше невидим, фантом, или сянка.
Озове се в черква, мерне се в седянка.
Покаже се, скрий се без знак и без след,
навсякъде гонен, всякъде приет.
Веднъж във събранье едно многобройно
той влезна внезапно, поздрави спокойно,
и лепна плесница на един подлец,
и излезе тихо из малкий градец.
Името му беше знак зарад тревога,
властта беше вредом невидима, строга,
обсаждаше двайсет града изведнъж,
да улови тоя демон вездесъщ.
От лице му мрачно всички се бояха,
селяните прости светец го зовяха
и сбрани, сдушени във тайни места
слушаха със трепет, с зяпнали уста
неговото слово сладко и опасно,
И тям на душата ставаше по-ясно.
……………………………
……………………………
И семето чудно падаше в сърцата
и бързо растеше за жътва богата.

Той биде предаден, и от един поп!
Тоя мръсен червяк, тоя низък роб,
тоз позор за Бога, туй пятно на храма
Дякона погуби чрез черна измама!
Тоз човек безстиден със ниско чело,
пратен на земята не се знай защо,
тоз издайник грозен и божий служител,
който тая титла без срам бе похитил,
на кого устата, пълни с яд и злост,
изрекоха подло: „Фанете тогоз!“
На кого ръката не благословия,
а издайство сърши, и гръм не строши я,
и чието име не ще спомена
от страх мойта песен да не осквернa,
и кого родила една майка луда,
който равен в адът има само Юда
фърли в плач и жалост цял народ тогаз!
И тоз човек йоще живей между нас!

Окован и кървав, във тъмница ръгнат,
Апостолът беше на мъки подвъргнат
ужасни. Напразно! Те нямаха власт
над таз душа яка. Ни вопъл, ни глас,

ни молба, ни клетва, ни болно стенанье
не издаде в мрака туй гордо страданье!
Смъртта беше близко, но страхът далеч.
И той не пошушна предателска реч.
И на вси въпроси — грозно изпитанье —
един ответ даде и едно мълчанье
и казваше: „Аз съм Левски! Ей ме на!“
И никое име той не спомена.

Но тиранът люти да убий духът
една заран Левски осъди на смърт!
Царете, тълпата, мръсните тирани
да могат задуши гордото съзнанье,
гласът, който вика, мисълта, що грей,
истината вечна, що вечно живей,
измислиха всякой по една секира
да уморят всичко, дето не умира:
зарад Прометея стръмната скала,
ядът за Сократа с клеветата зла,
синджир за Коломба, кладата за Хуса,
кръста на Голгота за кроткий Исуса —
и по тоя начин най-грозний конец
в бъдещето става най-сяен венец.

Той биде обесен.

О, бесило славно!

По срам и по блясък ти си с кръста равно!
Под теб ний видяхме, уви, да висят
много скъпи жъртви и да се тресят
и вятърът южни с тях да си играе,
и тиранът весел с тях да се ругае.
О, бесило славно! Теб те освети
смъртта на геройте. Свещено си ти.
Ти белег си страшен и знак за свобода,
за коя под тебе гинеше народа,
и лъвът, и храбрий: и смъртта до днес
под тебе, бесило, правеше ни чест.
Защото подлецът, шпионът, мръсникът
в ония дни мрачни, що „робство“ се викат,
умираха мирни на свойто легло
с продадена съвест, с позор на чело,
и смъртта на тебе, о, бесилко свята,
бе не срам, а слава нова на земята
и връх, от където виждаше духът
към безсмъртието по-прекия път!

1881

---

[1] Църковна песен. ↑
[2] Църковна песен за някой светец, която се пее на неговия празник. ↑

БЕНКОВСКИ

Планината пуста. Дивота и сън е.
Вред пространства голи, бърда, урви, трънье;
в пустинята влада някой гробен дух.
Небосводът гледа уплашен и глух.
Лесовете черни, накрай кръгозорът
мяркат се, тъмнеят. Надалеч в просторът
орел един плува, бавно се върти
над някоя мърша, що му дъх прати;
по скалите зеят страшни пукнатини;
затулени с храсти — легла на гадини;
сипеи безродни, плешиви бърда,
стръмнини без дръвье, реки без вода
душата измъчват и плашат окото.

Из един там глух дол, обрасъл с глогина,
сега върви тихо някаква дружина.
Вождът е Бенковски! Бенковски е сам!
Бенковски я води в пустинята там;
героят, юнакът с мисъл на челото,
на подвига знаме, душа на делото,
човекът, що даде фаталния знак
и цял народ смело тикна с своя крак
желязната вволя, железните сили,
могъщото слово, що слабий окрили,
гласът, който каза: „Вървете! Да мрем!
Ставайте, робове! Аз не щъ ярем!“
И ние трептяхме пред тоя глас мощен,
пред тоя демон таен, призрак полунощен,
който произнесе страшните слова…

Той сега вървеше с клюмнала глава.
Другарите му верни, разбити и пршни,
мязаха на мощи и на сенки страшни,
седемдесет бяха, четирма са днес.
Другите паднаха: едни в боя с чест,
други в плен срамотен, други пък бегаха,
от тяхната участ кат се убояха.
Тъжно те вървяха в заглъхналий мир
по пясъка ситни, из дивния шир,
с пушки без патрони, и скрака без сила;
всяка кост се клати, боли всяка жила;
подвигът е труден, пътят е свиреп.
Петнадесет дена без отдих, без хлеб
скитат се в горите, борят се с тиранът,
с пекът, с дъждовете и с треви се хранат,
често мисъл мрачна дохожда им тям.
Но бързо изчезва; Бенковски е там.
Бенковски ги пази мълчалив и страшен;

в бедите поддръжка и пример всегдашен;
тоя държи, не охка, тоя е само блед,
и гледа на изток, и води ги дмело,
и бурно се бърчи бледното му чело.
В глава му се блъскат мисли цял пояк
и кроежи тъмни, и лучи, имрак,
и ярост отровна кипи му в гърдите
за толкоз нещастья, надежди разбити,
за толкова жъртви и вяра, и труд,
отишли на вятър под натиска лют!
И бунтът пред него като облак чуден
фърчи кат от някой ураган прокуден.

Накъде отиват?… Изведнъж гръм
раздаде се от ближния хлъм.

Кат снопове падат трима другари.
Кръв димеща, топла пясъка прошари.
Пушекът се пръсна и гръмът мина,
кат напълни с екот цяла планина.
Потерята скокна от свойта пусия
и шумно изкряска — смелост уловия:
тя видя един прав и то кървав, сам!
Двайсет пушки мерят изново насам,
готови куршуми и огън да храчат.
„Предай се, разбойник!“ — извика водачът,
и сганта внезапно загради отвръст
сетний неприятел със жажда за мъст,
със радост свирепа, с увереност дива,
че веч държи здраво плячката си жива.

Тогава ранений прав, трепетен, див,
с поглед безнадежден, почти горделив,
с пет рани в снагата, при прагът на гроба,
кат не щя да падне, както падна роба,
гръмна се вчелото и сред гъстий дим
падна мъртъв, хладен и непобедим!

И Хаджи Люзгяр бей, главатарят стари,
пристъпи зачуден с хищни си другари
към таз жъртва силна, към тоз горд юнак,
който му избегна с такъв славен бяг,
погледна чело му, с топла кръв покрито,
и очи му страшни, вперени сърдито,
и ръка му, взела револвера с мощ,
като че се готви зарад битка йощ,
и уста му бледни, открити към свода
като че ще винат: смърт или свобода!
И усети почит и трепет, и студ,
и викна уплашен: „Кой е тоя луд!“
Но всички мълчаха. Тогаз от земята
един труп пошавна, отвори устата,
пробуден от сила тайна, непозната,
и с глас издихающ, кат ръка простря,

„Бенковски!“ продума и тихо умря.

1881

КОЧО
ЗАЩИТАТА НА ПЕРУЩИЦА

О, движенье славно, о, мрачно движенье,
дни на борба горда, о, дни на паденье!
Епопея тъмна, непозната нам,
епопея, пълна с геройство и срам!

Храмът беше пълен с деца и невести,
с въстаници бодри и бащи злочести,
които борбата в тез зидове сбра.
Участта си всякой вече я разбра.
Врагът от три деня наоколо храма
гърмеше отчаян. Ни страх, ни измама,
ни бой, ни закани нямаха успех.
Борците държаха и никой от тех
за сдаване срамно уста не отвори
и лицето първи да си опозори.
Оградата беше прилична на пещ
задушена, пълна със въздух горещ
и със дим барутен. Свирепият глад
издаваше вече своя вик познат.
Децата пищяха уплашени, бледни
пред майки убити и трупове ледни.

Борбата кипеше отвътре, отвън.
Във всички очи пламтеше огън.
Болнави и здрави, богати, сюрмаси,
русите главички и белите власи
зимаха участье в последния бой.
Майката мълвеше: „Чедо, Не се бой!“
и даваше сину напълнена пушка;
и старата баба, що едвам се люшка,
носеше куршуми в свойта пола,
и мъжът, учуден, имаше крила:
отзади, до него, жена му любима
гледаше азлъкът[1] пупал[2] дали има.
Децата пищяха като за пръв път
чеваха гърмежи и гледаха кръв.
и боят кипеше отвътре, отвън.
Много борци хладни спяха вечен сън,
и димът беше гъстък, и смъртта не беше
ни грозна, ни страшна, и кръвта шуртеше
из женски гърди наместо млеко.
Лудост бе пламнала във всяко око.
Старците търчаха с ярост на лице
и търсеха пушки с трепетни ръце…

Отвън враговете диви, побеснели

сган башибозуци храма налетели —
фучаха, гърмяха, надаваха рев
и падаха мъртви във немощен гнев.
Главатарят техен, с кръв топла оквасен,
на таз жътва дива гледаше безгласен,
и страхът неволно обзе му духът
пред тез раи слаби, що сееха смърт,
и вместо молби, плач пукаха куршуми.

Изведнъж далеко, на голите друми,
войска се зададе с трясък, тичешком…
Сганта се зарадва, а в божия дом
душите сетиха трепет и смущенье
като пред десница, що принася мщенье.
Битката утихна…Разредя димът,
и някой глас чу се, че ехти в шумът:
— Ний се бихме, братя, с башибозуци,
защото са мръсни, диви и хайдуци…
Ето, царска сила, да се предадем!
— Не щем! — Не! — Не бива! По-добре да мрем!
— Пушките си дайте! — Не! Не! — Що да сторим?
— Да се покорим ли? — Мълчи! Да се борим!
— Предателят кой е?! — Долу! — викат с бяс. —
Спогодба не става между тях и нас!
Една жена викна: „Чуйте! Срам)!“ и пушна
към войската царска и падна бездушна,
и гърмът разклати смаяний народ!
Трепна всяко сърце и всякой живот,
огънят обхвана тия души горди.
— Да се не вдадеме на турските орди!
И гърмежът почна, и боят със гнев
подзе своя страшен и грабен напев,
но йоще по-страшно и йоще по-гробно.
и смъртта из храма фучеше злокобно.
Отчаянье мрачно ицата вапца,
майки не познаха своите деца.
отвън срешу храма зяпнали пушкала
забълваха пламък и бомби, и хала!
и стените стари разлюляха с звук
кат внезапний вятър планинския бук
като тръс подземен многажди повторен.

изведнъж видяха там зидът съборен!

Перущице бедна, тнездо на гепои,
слава! Вечна слава на чедата твои,
на твоята пепел и на твоя гроб,
дето храбро падна въстаналий роб!
Слава теб, че ти се одържа до крайност
и бори се в пушек, и падна със сяйност.
Ти в борбата черна и пред турский гнев
издигна високо твоя свилен лев,
и глава не клюмна, и меча ни даде,
и твойта светиня срамно не предаде,

и нашта свобода ти я освети.
и зо толкоз жъртви гордо отмъсти.
Поклон на теб, граде, пепелище прашно,
на борба юнашка свидетелство страшно!
Твойте чеда бяха силни в трудний час,
твойта гибел беше тържество за нас,
защото ти падна със падане ново
и в нашта исторйя тури светло слово.
Защото ти блесна в синия простор
след многото подлост, сред общий позо!
Защото пропадна и в гроб се халоса
славно както Прага, както сСарагоса,
обвита във пущек, окъпана в кръв;
защото ти — сетня — пример даде пръв
как мре народа и не моли бога,
и не рече: Милост! — в общата тревога;
и — нищожна, тъмна, без крепост, без мощ
и със голи ръце, и без никой вожд,
без минало славно, без примери славни,
що малките правят с великите равни,
ти с твойта смърт страшна и храбри моми
Картаген надмина, Спарта засрами.

Но войската скоро храмът окръжава,
отвсякъде ужас и смърт приближава.
и сганта, упита от лакома стръв,
и гладна за блудство, за месо и кръв
изскърца със зъби. Бомбите трещяха
и момите красни с децата пишяха.
Слисаните майки с поглед страховит
блъскаха глави си о голия зид
и падаха, други — с настръхнали власи
във свойте колене душаха деца си.
Във тоя миг Кочо — простият чизмар,
наранен отслабнал и бунтовник стар,
повика жена си — млада хубавица,
на гърди с детенце със златна косица
и рече: „Невасто Виж, настая сеч
и по-лошо нещо… Ти разбираш веч…
Искаш ли да умреш?“ — И клетата майка
бледна, луда, няма и без да завайка,
сложи се детето с трептящи ръце
и кат го цалуна в бялото чебце,
задтана и рече: „То да е отзади!
Удряй!“…И Кочо ножът си извади
кървав из гърди й; и чучур червен
бликна и затече, и Кочо втрещен
погледна детето. То плачеше, клето!
„Майка ти не ще и сама на небето!“
Рече и замахна като в някой сън
и възви глава си, пламнала в огън.
Главицата падна, трупът се затресе
и кръвта детинска с майчинта се смеси.
И Кочо пак рече: „Не остана мощ,

но за един удар имам сила йощ!“
И ножът димещи опря с две ръце
право дето тупа негово сърце.
И падна обагрен, грозен, страховит
с отворени очи и със нож забит.
…………………………
…………………………
И храмът ехтеше от моми, невести,
кат падаха в кръвье или в безчестье!

И господ от свода, през гъстия дим,
гледаше на всичко тих, невъзмутим!…

1881

---

[1] Част от пушка. ↑
[2] Барут. ↑

БРАТЯ ЖЕКОВИ

В една ниска плевня, под тъмната стряха
двамината братя укрилии се бяха.
Четата отмина. По-старият брат
от треската хваната, разтреперан, бляд,
лежеше на голо в ръка с револвера
и той рече слабо: „Защо тъй трепера!
Животът отива, във огън горя
Под таз плевня тясна страх ме е да мра…
Ще ми се на воля, в боя, на полето
поне да издъхна и куршум в сърцето.“
Внезапно на двора се чу шум голям
и глас викна гърлест: „Излезте оттам!“

Стопанинът уплашен гости си обади!
Вчера ги прие той, днеска ги предаде.
Защото страхът е бездушен и длеп,
на малките души — съветник свиреп.
Той е дух, що лази. В тъмното ме царство
подлостта братува с тъпото коварство.
И чавек от него е жълт като смин.
И бащата сочи скрития си син,
и майката пуща детето на друма
кат бяга и тихо: „Олекна ми!“ — дума,
и не сеща трепет, ни любов, ни жал,
защото душа и страх е завладял.

Но Михаил Жеков, бръз като вихрушка,
става болен, бледен, грабва свойта пушка
и гръмва към двора и вика: „Назад!“
И косата щръкна на по-малкия брат.
И турската паплач изрева: „Удрете!“
И битка се почна между враговете.

Дворът веч трепери в гърмежът, в димът.
И двамата братя до входа стоят
с револвери черни и с мъжко решенье
да умрат. Очи им със кръв са налени.
Сърцата им чукат, ръце им треперят
и пращат във купа и ужас, и смърт.
Плявата е мека, на пропуск не дава.
Куршумите удрят кат о скала здрава.
Боят е неравен: двама срещу сто.
Кат рой ястреби над птиче гнездо,
убийците тичат, реват обикалят
плевнята и пушкат, и в прах се повялат
кат кокошки много, що ги лази мор,
и кръвта се лее по шумния двор.
— Огън дайте скоро! — викна Мустафата

и падна: куршумът пръсна му главата.
— Да запалим! — вика смаяната сган.

И в плевнята скоро проникна думан.
Михаил остана корав като камък,
но брат му отслабна пред близкия пламък.
— Да се вдадем, рече, тук ще изгорим!
Страшно ме отравя горещият дим!
Михаил бе страшен. Злобно затрепера:
— Ти не си ми брат бил! — Вдигна револвера
и гръмна в тила му. Братът се простря.
Михаил погледна и рече: — Умря!
И всред гъстий пушек пак рече: — Ще сваря!
Гръмна се в челото и падна в пожара.

И две души бели в грозния плам
фръкнаха към бога свободни, без срам.

1881

КАБЛЕШКОВ

Няколко месеца как е ралото паднало от ръцете им. Предаността към огнището, връзките на челядта, прелестите на тихия селски живот, сладките думи на любовниците: любовта към отечеството замести всичко. Те живеят само за него. Българио, хвърли своето презрение на хулителите, които разгласяват, че ти можеш да отхранваш само роби. Сърцето на тия роби бие с със силата на петвековните ти теглила!…

„Отечество“ — К. Величков

О, Каблешков бедни!
Тоз народ поробен
да мисли за слава не беше способен;
игото тежеше на неговий врат,
без да предизвика гордия му яд.
Той беше спокоен. С позор на челото
безропотно, хладно живейше в теглото.
Яремът му беше и родствен, и мил,
понеже се беше със него родил;
от люлката с него в живота бе тръгнал
и на труда беше като вол обръгнал.
Народът бе мирен и почти засмян,
сред робството тежко ходеше пиян,
защото теглото — и то е пиянство
и прави по-мило злото окаянство,
и разумът мъти на простий народ,
и държи го в дрямка, и прави го скот.
Той ядеше, пийше, жнеше по Петровден,
срещаше Великден, чакаше Гергьовден,
по Коледа весел колеше прасето…

А мъките бяха страшни под небето!
Тираните бесни върлуваха веч.
Полята пищяха от техния меч,
всеки ден от кърви невинни залети,
всеки ден злодейства — хабери проклети:
тук обран търговец, друг — ранили зле,
там орача кървав в нивата нашле —
някой баща беден на седем дечица —
днес пламнала плевня, утре воденица!
Обири и дъждья, грабеж, произвол!
Сюрмахът без стряха, орачът без вол
остаяха. Турчин беснееше, гладен,
властта беше глуха и съдът продаден.
И нищо по-друго. Робът беше як,
игото влачил е, ще го влачи пак.
И никоя съвест не трепваше гнявно
против туй живене и мране безславно.

И слово свободно и надеждна реч
до никой слух робски не стигаше веч.

Левски бе угаснал преди три години.

И народът спеше. Небесата сини
блещяха със трепет над робския край
и питаха бога: „Докога ще трай
таз земя в теглото и рабските звънци
позорно ще дрънкат и нашето слънце
да свети над нея, а да гледа мрак?
Докога ще дремят, о, господи благ?“
Така те мълвяха в пространството чудно.
А народът спеше, спеше непробудно.

Каблешков избухна една вечер тук
и разклати всичко като тръбен звук.
Делото се почна и думата падна
на земя из тайно за свобода гладна.
Дух един потаен навред профърча
и всякоя възраст, пол, класа, душа,
размърда, разбуди като гора спяща,
що тихият вятър внезапно разклаща.
Някой твар незнаен смъкна се тогаз,
сърцата стеснени сетиха завчас,
че стават големи и тупат по-силно
от някакво чувство велико, умилно;
и рабското иго стана изведнъж
несносно и страшно. — Всякой стана мъж!
Идеята бърже поникна, порасна
и като от изток зората прекрасна
облада душите с новия си жар…
Всякой беше бодър: як, слаб, млад и стар,
богатий и бедний под покрива сламен —
всичките горяха от същия пламен
и бързаха нещо да направят там.
От толкоз търпенье усетиха срам.

Всичко кипеше. Великото слово
на сърцата даде биене по-ново,
прежната апатйя и хладност, и сън
сега бяха треска, живот и огън.
Усилия, мисли, желания скрити,
към една се точка упътиха всите,
и преображенье внезапно стана,
и бащата смаен сина не узна.
Младежът забрави шума, веселбите
и фана да дири места по-закрити
за срещи потайни… И простий чизмар
въз стола четеше вестника със жар,
със глава подпряна, с изпуснато шило,
и друг път сърце му не бе така било.
И скромний учител във своя урок
фана да загатва за „тиранин жесток“.

и речта „свобода“ да повтаря често.
И всяко сърце и време, и место
духът на борбата изпълваше веч.
За друго тогава не ставаше реч.
Враждите престанаха и любов безкрайна
свърза в едно всички кат велика тайна;
всякой бе приятел, всякой беше брат.
Забравиха всичко, щото бе отзад:
зависти, раздори и минало мрачно;
като чрез слияне свещено и брачно,
всички се сдушиха и със веселба
решиха се вече за смърт, за борба.
Едно дело общо, едничка цел свята
вдъхваше душите, сгряваше сърцата.
Въодушевленье нечуто завчас
смая всеки разум, упи всяка свяст!
Народът живейше със чувство само.
Свободата беше пленила ума му.
Той се бе усетил изведнъж голям
и готов за бунта, и храбър, и сам;
и колосът турски с грамадна си сила
бе за него нищо — империя гнила —
способна да рухне при първия крак…
И тъмна надежда, и сладостен мрак
затуляха всичко — бъдещето бурно
се криеше още в небе лазурно,
явен беше само един идеал
от мечти и светлост образуван цял.
И всичко се друго губеше в мъглата…
Лудостта владейше, умът и главата
от другаде потик приимаха веч.
Борбата бе близко, близкото далеч…
Очите с очите се срещаха скришно
и да се разбират словото бе лишно.
Тайната бе обща, мракът и нощта
свидетели бяха на много неща;
и кат някой демон подземен и мощен
чукът на ковача не спираше нощем:
желязото меко из светлия жар
излизаше утром на лъскав ханджар;
младите крояха опинци хайдушки,
продаваха всичко, купуваха пушки,
търговците бледи в застоя голям
оловото само продаваха там!
И в избите скришом със шъпот и с глуми
младите хлапаци леяха куршуми.
Булките печаха пексемед тогаз.
Селяните хитри стягаха без глас
черешовий дънер с обръчи железни
и гледаха важно, мислейки се трезни…
И върху гергьофа балканският лев
излазяше златен и зенал за рев.
И с тез сили малки, и с тез средства смешни,
и с тез глави руси, и с тез пръсти нежни,

и с тоз възторг луди, и с тоз дребен стан
искаха да бутнат страшний великан!

И в няколко дена тайно и полека
народът порасте на няколко века!

1881

ПАИСИЙ

„О, неразумни юроде! Поради что се срамиш да се наречиш Болгарин?… Или не са имали Болгаре царство и господарство? Ти, Болгарино, не прелщайся, знай свой род и язик…“

Паисий (1762)

Сто и двайсет годин… Тъмнини дълбоки!
Тамо вдън горите атонски високи,
убежища скрити от лъжовний мир,
място за молитва, за отдих и мир,
де се чува само ревът беломорски
или вечний шепот на шумите горски,
ил на звона тежкий набожнийят звън,
във скромна килийка, потънала в сън,
един монах тъмен, непознат и бледен
пред лампа жумеща пишеше наведен.

Що драскаше той там умислен, един?
Житие ли ново, нов ли дамаскин[1],
зафанат от дълго, прекъсван, оставян
и пред кандилото сред нощ пак залавян?
Поличби ли божи записваше там?
Слова ли духовни измисляше сам
за във чест на някой славен чудотворец,
египтянин, елин или светогорец?
Що се той мореше с тоя дълъг труд?
Ил бе философ? Или беше луд?
Или туй канон бе тежък и безумен,
наложен на него от строгий игумен?

Най-после отдъхна и рече: „Конец!
На житие ново аз турих венец.“
И той фърли поглед любовен, приветен
към тоз труд довършен, подвиг многолетен,
на волята рожба, на бденьето плод,
погълнал безшумно полвина живот —
житие велико! Заради което
той забрави всичко, дори и небето!
Нивга майка нежна първенеца свой
тъй не е гледала, ни младий герой
първите си лаври, ни поетът мрачен
своят идеал нов, чуден светлозрачен!
и кат някой древен библейски пророк
ил на Патмос[2] дивний пестинника строг,
кога разкривал е във гладката кожа
тайните на мрака и волята божа,
той фърли очи си разтреперан, бляд
към хаоса тъмний, към звездния свят,

към Бялото море, заспало дълбоко,
и вдигна тез листи, и викна високо:
„От днеска нататък българският род
история има и става народ!

Нека той познае от мойто писанье,
че голям е той бил и пак ще да стане,
че от славний Будин[3] до светий Атон
бил е припознаван нашият закон.
Нека всякой брат наш да чете, да помни,
че гърците са люде хитри, вероломни,
че сме ги блъскали, и не един път —
и затуй не можат нази търпят —
и че сме имали царства и столици,
и от нашта рода светци и патрици;
че и ний сме дали нещо на светът
и на вси Словене книга да четът;
и кога му викат: «Българину!» бесно,
той да се гордее с това име честно.
Нека наш брат знае, че бог е велик
и че той разбира българский язик,
че е срам за всякой, който се отрича
от своя си рода и при гърци тича
и своето име и божия дар
зафърля безумно като един твар.
Горко вам, безумни, овци заблудени,
със гръцка отрова, що сте напоени,
дето се срамите от вашия брат
и търсите пища в гръцкия разврат,
и ругайте грешно бакини си кости,
и нашите нрави, че те били прости!
Та не вашто племе срам нанася вам,
о, безумни люде, а вий сте му срам!

Четете да знайте, що в стари години
по тез земи славни вършили деди ни,
как със много кралства имали са бран
и от царе силни вземали са дан,
и била велика българската държава;
как свети Борис се покръстил в Преслава,
как е цар Асен тук храмове градил
и дарове пращал; кой бе Самуил,
дето си изгуби душата във ада[4],
покори Дурацо и влезе в Елада;
четете и знайте кой бе цар Шишман
и как нашто царство сториха го плян;
кой би Иван Рилски, чийто свети мощи
чудеса се славят до тоя ден йоще;
как се Крум преславний с Никифора би
и из черепа му руйно вино пи
и как Симеон цар угрите прогони
и от Византия приема поклони.
А тоя беше учен, философ велик

и не се срамеше от своя език
и кога нямаше кого да надвива,
той пишеше книги, за да си почива.
Четете и знайте, що съм аз писал,
от много сказанья и книги събрал,
четете, о, братя, да ви се не смеят
и вам чужденците да не се гордеят…
На ви мойта книга, тя е вам завет,
нека де преписва и множи безчет
и пръска по всички поля и долини,
де българин страда, въздиша и гине.
Тя е откровенье, божа благодат —
младий прави мъдър, а стария — млад,
който я прочита няма да се кае,
който знае нея, много ще да знае.“

Тъй мълвеше тоз мъж, в килията скрит,
със поглед умислен, в бъдещето впит,
който много бденья, утринни пропусна,
но пачето перо нивга не изпусна
и против канонът и черковний звън —
работи без отдих, почивка и сън.

Тъй мълвеше преди сто и двайсет годин
тоз див Светогорец — за рая негоден,
и фърляше тайно през мрака тогаз
най-първата искра в народната свяст.

Пловдив, 1882

---

[1] Сборник с разни четива, черковни и светски. ↑

[2] Остров в Бяло море, на който, според легендите, живял евангелистът Йоан. ↑

[3] Будапеща. ↑

[4] В своя „Царственик“ Паисий, при братоубийството, приписва на Самуила и отцеубийство и за тия престъпления мисли, че бог прати страшните наказания нему и на държавата му. (Бел. на Вазов.) ↑

БРАТЯ МИЛАДИНОВИ

Попейте ми, красни македонски деви,
попейте ми ваште невинни припеви,
втъкнете си китки, пратете ми клик
на вашия кръшен и звучен язик.
Треперяйки сладко, аз ще да ви слишам
и към вас ще фъркам и ще да въздишам
ведно с тиха Струма, ведно с мътний Дрин,
ведно с ека жалний, що праща Пирин;
летете, ехтете, песни македонски,
печални кат песни на бряг вавилонски,
сдружени с въздишки и с оковен звън,
дигайте, будете от гробния сън
тез спомени стари, тез преданья вети,
що кат сенки чудни пълнят вековете:
юнаци измрели без гроб, без венци
за хорска свобода паднали борци,
орляци левенти, дружини отбрани,
покрити със слава, със кърви и с рани,
наредени мълком, готови за бран,
окол Крали Марка — вечен великан!

Дивний Крали Марко! Всеславянска славо,
на тъмни фантазий създанье мъгляво,
Ролан[1] македонски, заветен и мил,
ти векове с твойто име си пълнил!
По кои полета, по коя пустиня —
ти не си размахвал сабя дамаскиня?
Да не се е мяркал твоят страшен стан?
Къде не си мятал златен боздуган!
Де не си се борил с Муса Кеседжия?
Де не си препускал коня Шарколия?
В коя скала здрава, във кой камък як
диря не остави грамадний ти крак?
От Белграда до Прилеп, де в глуха пещеря
турят ти въртопа тъмните поверья,
до Кукуш печални и до Хеликон[2]
призракът се носи на черний ти кон
и се мярка твойта неизмерна сенка.
Коя ли бе тая баснословна ненка,
що откърми тоя дивен исполин —
с един крак на Емус, с другий — на Пирин?!

Летете, о, песни, спомени големи,
въздишки последни за бившето време!
Пейте ги, девици, при Пинд и при Шар,
пейте ги при Струга, град хубав и стар,
дето се родиха двата Миладина,
на Македония двата верни сина.

Във влажни тъмници, пълни с мрак, вони,
помежду вековни и потни стени,
гниеха два братя, в окови два роба,
кат два живи трупа, фърлени в два гроба.
Векове минаха!…От слънце заря,
нито от надежда до тях не огря!
Проклети бъдете, о, тъмници влажни!
Колко вий стопихте, сърца, сили снажни,
колко зли насилья, жъртви, младини
погълнаха ваште смрадни глъбини!

Димитрий бе влязъл пръв у свойта бездна.
Константин по-после кат него изчезна.

Защото в един век, за правдата глух,
разбуждаха смело народния дух
и на братя родни чрез родното слово
те готвеха битви и бъдеще ново;
защото те първи усетиха срам —
туй велико чувство, и в глухия храм
сториха да екнат химни ясни богу
на язик, погребан от векове много;
защото казаха: „Народ сме велик
и господ познава нашият язик!“
И викнаха силно: „Мразиме хомотът
позорен и мръсен на фанариотът!“
Защото смеяха, без да ги е страх,
с силний да се борят и не бе ги грях
да пропаднат жъртви заради народа
с тия сладки думи: наука, свобода;
защото сбираха песни по цял край,
тъй както при Тунджа момите през май
триндафили сбират и в кошници гуждат,
затова по-рано от сън се събуждат;
защото увиха китка миризлива
от здравец и росен, и от клас на нива;
защото от всите гори и реки
седенки и сватби, хора и тлъки
напевите сбраха, въздишките сляха,
на седата старост в паметта копаха;
защото струпаха в един общи тон,
всичко що бе отзив, припев, звук и стон,
затова една нощ патрикът нахлузи
свойто черно расо и злобно каза:
„За тез два хайдука трябват железа.“

И ето защо са днеска оковани,
и в тия тъмници живи закопани.

Дълго те търпяха. Тъмничният смрад
отравяше бавно животът им млад.

Везапно известье за милост довтаса.

И Фенер, котило на ехидна раса,
гняздо на кощунство, на леност, на блуд;
Фенер, по срама си позорно прочут;
Фенер, от където през векове цели
разврат и мъртвило в света са се лели
и който забули всичкия възток
с една гъста мрежа и никой тълчок
на духа не даде нито мисъл нова
на човека, паднал във дрямка сурова,
без вяра в борбата и без идеал;
Фенер при такваз вест потрепера цял
и уплашен рече: „Друг е божий съд!
Тия два убийца трябва да умрът!“

И кат се прекръсти, прати им отрова.

Нощта бе студена, мрачна и сурова.

На заранта рано тъмничния свод
огласиха думи: милост и живот!
А бедните братя в предсмъртни страданья
изпущаха свойте последни стенанья.
И вече обзети от гробния хлад,
те пращаха сбогом на божия свят
и шушукаха тихо с гаснееща сила:
„Как много те любим, Българио мила!“

Пловдив, 1882

---

[1] Средновековен рицар, възпят в „Песен за Роланда“. ↑
[2] Планина в Гърция. ↑

РАКОВСКИ

Мечтател безумен, образ невъзможен,
на тъмна епоха син бодър, тревожен,
Раковски, ти дремеш под бурена гъст,
из който поглежда полусчупен кръст.
Син, дреми, почивай, ти, който не спеше,
ти, кой беше вихър, котел, що кипеше
над някакъв злобен, стихиен огън.
Спи! Кой ще разбужда вечния ти сън?

Природата веща беше се сбъркала:
тя от теб да стори гений бе искала,
затова в глава ти като в една пещ
фърли толкоз пламък и възторг горещ,
но друг таен демон се намеси тамо:
ти стана създанье от крайности само,
елемент от страсти, от злъчка и мощ,
душа пълна с буря, с блясък и със нощ.
Твойта вражда беше вражда сатанинска,
твойта любов беше любов исполинска,
любов без съмненье, без свяст, без предел,
що кат кръст огромен ти беше понел.
Твоят символ беше: смърт или свобода,
сънят ти — Балкана, кумирът — народа,
народа с безчестье и с кърви облян.

Твоят живот целий беше един блян!

Ти гледаше бледен в бъдещето скрито.
Ти се вреше дръзко в миналото срито
и оттам влечеше кат победен знак
векове от слава, затулени в мрак,
за царе, юнаци вълшебни преданья,
обраснали с плесен старинни сказанья;
твоят орлов поглед виждаше навред
от българска слава останки безчет
и в тъмна ни древност, бездънна провала,
ти вкарваше смело вселената цяла.
Нищо невъзможно за теб не оста.
ти даваше образ на всяка мечта.
На неми загадки, сфинкси безответни
предлагаше твойте въпроси заветни;
историята, мракът, времето, редът
не значеха много в големий ти път;
ти иска да бутнеш, о, дух безпокоен,
нещастен мечтател, апостол и воин,
в един час делото на пет векове.
Чухме ний твойте горди викове,
когато при Сава[1] и при Дъмбовица[2]

викна пръв „Свобода! Сяйна е зорница!“
И ту с перо остро, ту с гореща реч
надеждите сейше наблиз и далеч.
Един само буден сред толкова спящи,
ти един за всички като демон бдящи
работи, бори се, стреска, вълнува,
тук мъдрец замислен, там луда глава,
мрачен узник в Стамбул, генерал в Балкана,
поет и разбойник под съща премяна,
мисъл и желязо, лира и тръба:
всичко ти бе вкупом за една борба.
Историята има да се позамисли
във кой лик безсмъртен тебе да причисли.

Ти умря. И пътят към гроба ти ням
обрасъл е вече със бурен голям,
и прахът ти гние без сълзи набожни…
Не зарасна само, герою тревожни,
проломът широкий, който ти тогаз
в бъдещето тъмно отвори за нас!

Пловдив, 1882

---

[1] Река в Югославия — влива се в Дунава при Белград. ↑
[2] Река, която тече през Букурещ. ↑

КАРАДЖАТА

И търсят духа на Караджата!
Ботев

Бунтът бе помазан. В горските усои
паднаха убити всичките герои.
Сам Хаджи Димитър между них оста,
защото числото надви храбростта.
Първото движенье, първата дружина
дойде като буря, като сън премина —
метеор невиден в една тъмна нощ.
Букаците диви трепереха йощ
от гърма на боя, от таз нова дума:
„Свобода“, що мина из тяхната шума,
и екът разнесе като един дъх
от урва на урва и от връх на връх,
дето снегът мята бяла си покривка.
Юнаците спяха без гроб, без завивка,
на връх планината. Ни един от тях
боя не остави, не усети страх,
защото когато Дунава минаха,
кръстосани саби мълком целуваха,
защото на всички в гордите души
свободата сила и кураж внуши.
Командата беше: на месо удрете!
Лозинката беше: момчета, умрете!
И гордият Ванков издигаше с гнев
из дима високо свиления лев.
И смъртта беснейше на сганта из роя,
и стотина турци паднаха във боя.
Пашата уплашен и с навъсен лоб
изпрати сто пушки срещу един роб,
и хиледи вълци срещу една чета,
минала кат сянка по тия полета…
И момците наши умряха със чест…

Мидхад[1] бе доволен от такава вест.

В тоя час вълците, кои мърша търсят,
с крак гърди им ровят и меса им късат;
и гладните орли, оплескани с кръв,
в мъртвите им очи удрят своя клъв;
и мухите златни в бръмчащи рояци
лакомо налитат немите юнаци,
изложени голи под слънчевий жар.

Мидхад бе доволен. Пантер див и стар,
той бе победител. И снага му гнила

потръпна от радост. Той дигна бесила
по всичките ъгли и настана плач:
и тръпки побиха бедният орач
пред тия плашила нови и проклети.
Децата пищяха от ужас обзети,
и горките майки дишаха едвам,
дорде да познаят кой се люшка там.
Страхът беше общи. Тъмниците бяха
наблъскани. Вредом младежи висяха:
едни вряха в гръчки, други с образ син,
трети — от страх мъртви — жълти като смин,
сякаш бе настала смърт и черна чума.
Брат не смейше с брата дума да продума,
синът от баща си трепереше бляд
измяната — призрак из тъмният ад,
шушнеше зловещо и ужасът сейше,
въжето неспирно се с нещо люлейше.
Страхът бе на всички лицата вапцал
и своя зловещи печат бе им дал.

В това подло време в балканските габри
войските фанаха Караджата храбри.

Той беше юнака с горещата кръв,
Караджата храбри, във битките пръв,
мъдрец във съвета, орел в планината,
за четата гордост, слава на борбата,
на Хаджи Димитър съратник и брат,
като него храбър, като него млад.
Чувства се велики в двамата горяха,
на същото знаме служители бяха,
на същата мисъл — жив образ и плът.
Единият бе главата, другият — умът,
един беше вожда, другият — кърмачът,
към смъртта готови еднакво да крачат.

Караджата беше вързан, окован,
окръжен от мръсна и свирепа сган
кръвници, остатки от разбити орди,
що го на въжето завлачаха горди.
Сам-си от борците боя преживял,
разбит, злополучен, с кръв оплискан цял,
като лъв ударен, кой кръвта си губи,
Караджата гордо, сред смехове груби,
вървеше замислен към позорний стълб —
елемент ужасен в народната скръб.
Тълпата край него метежно ревеше
и на всяка крачка повече растеше.
Солдатите груби не сещаха жал,
децата по пътя фърляха му кал,
а една кадъна чехъла извади
и с бяс въз лице му три удара даде.
Той вървеше мрачно, спокоен и глух
на псувни, обиди; силният му дух

летеше към боя, де бяха остали
другари заклани, мечти, идеали…
Той виждаше ясно бунтовния лев,
летещ над глава им и готов за рев,
и горите красни, и оназ природа
широка и чудна и пълна с свобода,
и Хаджи Димитър цял в кърви облен,
който му ревеше: „Що се вдаде в плен?
Караджа, без тебе не умирам ази!“
Кога до въжето той се дотътрази,
очи му светнаха с небесен светлик,
той наду гърди си и нададе вик
и сганта утихна и занемя даже,
за да чуй по-харно какво ще да каже
последний въстаник за последен път.
Защото във тез дни на ужас и смрът
при многото подлост, предателства, глуми
казваха се често и големи думи —
из някои силни, големи сърца;
защото сред тия сплашени лица
понякога взорът срещаше титани
на челата с тайни слова начъртани
кат останки славни от друг някой род,
не останал вече под божия свод.

И ето що каза тогаз Караджата,
с поглед към народа и към небесата:
„Прощавайте, братя, отивам сега!
Отивам в душата с голяма тъга:
не умрях в Балкана от моите рани,
затова сте вие тука днес събрани.
Сълзи не ронете за мен тоя път,
ами се гответе и вие за смрът,
защто настанаха нови времена,
в кои на кръвта се не дава цена
и гробът е по-мил, нежели позорът
за всички, що мислят и честно се борят.
Не съм аз последен и не съм аз пръв,
дето тъй умирам. Българската кръв
реки ще се лее!… Смърт или свобода!
Беснейте, тирани, но жив е народа.
Юнаците с нази не ще се скратат,
нашта смърт ще вдигне други да мрът:
за едного триста, за двама хилядо.
Чуйте ме, тирани! Ний сме племе младо,
искаме свобода, няма да се спрем,
ще се борим с вази, ще морим, ще мрем
та пак да възкръснем! Бъдещето цяло
аз го виждам ясно като в огледало,
скоро ще да рухне зверската ви власт,
за бой, отмъщенье, за смърт, за свобода…
Но ази умирам!… Да живей народа!…
Смърт или свобода!“

И кога се люшна из въздуха он,
то хиледи гърди издадоха стон
и дълго йощ време там под небосвода
кънтяха тез думи: „Свобода, свобода!
Смърт или свобода!“

1882

---

[1] Турски паша, управител на Дунавския вилает със седалище Русе. ↑

1876

Брацигово падна подир славни битви.

Както вред борбата почена с молитви,
с надежди и песни и свърши с погром.
Батак се предаде, уви, пълзишком,
Копривщица легна при първата буря,
топът черешови не спаси Клисура
с високите урви; бледната зора
видя в кръв и в пламък Средната гора.
Панагюрци храбри след десет дни горди
откриха вратите на мръсните орди;
Каблешков-героят, таз душа вулкан,
биде фанат пленник чрез един аркан[1]
от селяне прости и лъвът Бенковси,
туй смешенье странно от Левски и Раковски,
загина юнашки въз една река,
издаден не казвам от коя ръка,
защото срамът ми изгаря челото…

Борба страховита! В която числото
надви на възторга — таз плява, тоз дим!
Ударът бе тежък и неотразим.
Бунтът се удави в паника ужасна,
де всичко високо падна и угасна.
Инстинктът на роба обади се пак
със всичкий си ужас, със всичкий си мрак.
И паданья бързи, и измени нови,
стиден плод на дълго влачени окови,
фърлиха в борбата своя вечен срам.
И тази епоха на кръв и на плам

през всички епохи и през вековете
ужасна и мрачна в хаоса ще свети,
растеща всечасно в по-голем размер
и ще фърля вечно като облак чер
въз нашта историйя една сянка тайна
от кръв и позори и слава безкрайна.

1882

---

[1] Примка. ↑

ВОЛОВ

Те бягаха бледни пред дивата сган.

И Волов[1], юнакът, цял в кърви облян,
извика: „О, боже! О, адска измама!
подвигът пропадна и надежда няма!
къде да се скрием от безславната смрът?“

Балканът
Аз нямам за вази ни завет, ни път.

Градът
Аз имам бесила.

Хижата
Аз имам проклятья.

Янтра
Елате, нещастни, във мойте обятья!

Пловдив, ноември, 1883

---

[1] Волов — апостол на въстанието на 1876, и други двама още въстаници след провалянето на движението, като им се отказало навсякъде убежище и гонени от турската потеря, пристигнали на брега на Янтра, която била преишла буйна и голяма. Там, за да не паднат в ръцете на гонителите си, по предложение на Волова предпочели смъртта и се хвърлили в реката. (Бел. на Вазов.) ↑

ОПЪЛЧЕНЦИТЕ НА ШИПКА
11 АВГУСТ 1877

Нека носим йоще срама по челото,
синила от бича, следи от теглото;
нека спомен люти от дни на позор
да висне кат облак в наший кръгозор;
нека ни отрича историйята, века,
нека е трагично името ни; нека
Беласица стара и новий Батак
в миналото наше фърлят своя мрак;
нека да ни сочат с присмехи обидни
счупенте окови и дирите стидни
по врата ни още от хомота стар;
нека таз свобода да ни бъде дар!
Нека. Но ний знаем, че в нашто недавно
свети нещо ново, има нещо славно,
що гордо разтупва нашите гърди
и в нас чувства силни, големи плоди;
защото там нейде на връх планината,
що небето синьо крепи с рамената,
издига се някой див, чутовен връх,
покрит с бели кости и със кървав мъх
на безсмъртен подвиг паметник огромен;
защото в Балкана има един спомен,
има едно име, що вечно живей
и в нашта историйя кат легенда грей,
едно име ново, голямо антично,
като Термопили[1] славно, безгранично,
що отговор дава и смива срамът,
и на клеветата строшава зъбът.

О, Шипка!

Три деня младите дружини
как прохода бранят. Горските долини
трепетно повтарят на боя ревът.
Пристъпи ужасни! Дванайсетий път
гъсти орди лазят по урвата дива
и тела я стелят, и кръв я залива.
Бури подир бури! Рояк след рояк!
Сюлейман безумний сочи върха пак
и вика: „Търчете! Тамо са раите!“
И ордите тръгват с викове сърдити,
и „Аллах!“ гръмовно въздуха разпра.
Върхът отговаря с други вик: ура!
И с нов дъжд куршуми, камъни и дървье;
дружините наши, оплискани с кърви,
пушкат и отблъскват, без сигнал, без ред,

всякой гледа само да бъде напред
и гърди геройски на смърт да изложи,
и един враг повеч мъртъв да положи.
Пушкалата екнат. Турците ревът,
Насипи налитат и падат, и мрат; —
Идат като тигри, бягат като овци
и пак се зарвъщат; българи, орловци
кат лъвове тичат по страшний редут,
не сещат ни жега, ни жажда, ни труд.
Щурмът е отчаен, отпорът е лют.
Три дни веч се бият, но помощ не иде,
от никъде взорът надежда не види
и братските орли не фърчат към тях.
Нищо. Те ще паднат, но честно, без страх —
кат шъпа спартанци под сганта на Ксеркса.
Талазите идат; всички нащрек са!
Последният напън рече е настал.
Тогава Столетов, наший генерал,
ревна гороломно: „Млади опълченци,
венчайте България с лаврови венци!
на вашата сила царят повери
прохода, войната и себе дори!“
При тез думи силни дружините горди
очакват геройски душманските орди
бесни и шумещи! О, геройски час!
Вълните намират канари тогаз,
патроните липсват, но волите траят,
щикът се пречупва — гърдите остаят
и сладката радост до крак да измрът
пред цяла вселена, на тоз славен рът,
с една смърт юнашка и с една победа.
„България цяла сега нази гледа,
тоя връх висок е: тя ще ни съзре,
ако би бегали: да мрем по-добре!“
Няма веч оръжье! Има хекатомба[2]!
Всяко дърво меч е, всякой камък — бомба,
всяко нещо — удар, всяка душа — плам.
Камъне и дървье изчезнаха там.
„Грабайте телата!“ някой си изкряска
и трупове мъртви фръкнаха завчаска
кат демони черни над черний рояк,
катурят, струпалят като живи пак!
И турците тръпнат, друг път не видели
ведно да се бият живи и умрели,
и въздуха цепят със демонский вик.
Боят се обръща на смърт и на щик,
героите наши като скали твърди
желязото срещат с железни си гърди
и фърлят се с песни в свирепата сеч,
като виждат харно, че умират веч…
Но вълни по-нови от орди дивашки
гълтат, потопяват орляка юнашки…
Йоще миг — ще падне заветният хълм.

Изведнъж Радецки пристигна със гръм.
………………………
И днес йощ Балканът, щом буря зафаща,
спомня тоз ден бурен, шуми и препраща
славата му дивна като някой ек
от урва на урва и от век на век!

Пловдив, 6 ноември 1883

---

[1] Тесен проход в Гърция, при който триста спартанци, водени от Леонид, са отблъснали персийския цар Ксеркс. ↑

[2] Старогръцко. Жертвоприношение от сто бика. ↑

Издание:
Иван Вазов
Епопея на забравените
Поеми

Редактор Георги Константинов
Корица, титулка и илюстрации от Тодор Цонев
Художествен редактор Иван Стоилов
Технически редактор Лазар Христов
Коректор Недялка Труфева
Дадена за печат на 5. X. 1961 г.
Излязла от печат на 28. II. 1962 г.
Поръчка № 19. Тираж 35000. Формат 1/32 34/108 Печатни коли 3
„Народна младеж“ — издателство на ЦК на ДКМС
Държавен полиграфически комбинат „Димитър Благоев“
София 1962

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

http://chitanka.info

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.